

G. POPILIAN, *Ceramica romană din Oltenia*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1976, 246 p. și 83 planșe

Nevoia unei lucrări sistematice despre ceramica din Dacia romană în ansamblu era de mult simțită, atît de specialiștii din țară, cit și de cei străini, interesați să cunoască și sub acest aspect viața economică a provinciei carpatice. Se poate spune cu deplin temei că monografia de față vine să înlăture în parte (pentru Oltenia) o veche lacună din literatura noastră de specialitate, lacună care va putea fi eliminată total, numai cînd vor fi întocmite lucrări similare privind și ceramica din Dacia romană intracarpatică (Transilvania și Banat).

Mergînd pe linia preocupărilor și cercetărilor sale anterioare, autorul prezintă sistematic, clasifică, analizează și interpretează cu competență tot materialul ceramic roman și dacic din secolele II—III, cunoscut pînă acum în Oltenia. De remarcă este faptul că o parte din ceramica studiată provine din săpăturile efectuate de autor sau se află, incendiată, prin diferite muzee ori colecții din Oltenia și București, astfel încît un important material documentar se pune acum, pentru prima oară, în circuitul științific arheologic-istoric.

Cu referire la cuprinsul lucrării, precizăm că, după *tabla de materii, lista abrevierilor și prefața* profesorului D. Tudor, veritabil „părinte” al istoriografiei Olteniei romane, autorul în „cuvîntul” său și apoi în *Introducere* arată pe scurt importanța studiului ceramicii pentru istoria economică a Daciei romane, cercetările ocazionale făcute în trecut în această direcție, criteriile adoptate în gruparea materialului etc.

Lucrarea se împarte în următoarele capitole: I. *Ceramica de import* (p. 23—55); II. *Ceramica locală* (p. 56—138); III. *Cuptoare de ars ceramică* (p. 139—145); IV. *Considerații generale* (p. 146—156); V. *Catalogul* descriptiv al materialelor ceramice puse la contribuție, orînduite pe categorii și după locul de descoperire (p. 157—220). Urmează apoi rezumatul lucrării în limba franceză, un indice general de nume și locuri, materialul ilustrativ orînduit pe 82 planșe—desene în tuș, plus harta Olteniei romane. Unele din părțile componente amintite sînt divizate în capitole și subcapitole, în funcție de cantitatea și natura materialului. Așa, de pildă, la ceramica de fabricație locală, un capitol este consacrat sigilatorilor de imitație, iar altul produselor de factură dacică. Din punct de vedere metodologic, materialul este clasificat după locul de fabricație, forme, funcționalitate și factură, deosebindu-se în cadrul unor categorii ceramice diferite tipuri și variante.

Privitor la ceramica de import, unde sînt înglobate sigilatele, amforele, *mortaria* și

alte categorii de vase, vrednic de relevat apare faptul că autorul a adunat tot materialul cunoscut acum, reușind să stabilească în general locul de proveniență, căile și epoca lui de pătrundere în Oltenia. Astfel, legăturile comerciale ale Daciei sudice cu Italia, Gallia, Germania, Pannonia, cu bazinul răsăritean al Mediteranei și cu Peninsula Balcanică primesc un nou suport documentar în privința unor mărfuri, cum sînt untdelemnul, vinul, ceramica fină etc. Pe de altă parte, constatarea că produsele de import s-au descoperit mai cu seamă în centrele urbane, în castele și așezările dependente de ele, în villedle rustice ori suburbane și mai rar sau deloc în așezări modeste din mediul rural are evidentă semnificație social-economică pentru Dacia de la sud de Carpați în secolele II—III, semnificație valabilă de altminteri și pentru restul Provinciei.

Dar locul mai de seamă în economia lucrării îl ocupă ceramica de fabricație locală, clasificată minuțios pe categorii, grupe, tipuri și variante, după criteriile pe care autorul le-a considerat a fi cele mai adecvate. Aici, repertoriul formelor de vase, originea, evoluția lor și încercarea de datare a acestora, precum și paralelismele tipologice căutate în restul Daciei sau în alte provincii constituie una din părțile cele mai valoroase ale cărții. În repertoriul ceramicii ștampilate și a celei uzuale de factură romană provincială se ajunge la constatarea justă că există o supraviețuire de elemente și forme ale ceramicii dacice din Latene tîrziu, fapt care, dovedit concret, prezintă o însemnătate particulară pentru procesul sintezei etno-culturale daco-romane. Justificat se subliniază că fondul ceramic autohton este acela care, pe lângă alți factori, dă în mare măsură un colorit specific ceramicii romane din Dacia, făcînd-o să se deosebească pînă la un anumit punct de ceramica din alte provincii ale Imperiului.

Producția de ceramică locală — cum convingător se arată — era asigurată în primul rînd de mai multe centre de fabricație, ca *Romula, Drobeta, Sucidava, Aquae, Buridava, Bumbesti, Locusteni*, unde s-au găsit cuptoare de ars vase. Autorul a reușit să contureze și cîteva zone geografice care se aprovizionau de preferință cu produse ceramice din anumite centre. Așa, bunăoară, zona de sud-est a Olteniei cădea în sfera Romulei, cea de vest în cea a Drobetei și Bumbestilor, iar sudul — în raza de desfacere a centrului de la *Aquae*. În acest context, socotim cit se poate de potrivită tratarea în lucrare a cuptoarelor de ars ceramică din secolele II—III, descoperite în Dacia sudică.

Urmiind exemplul demn de urmat al profesorului D. Tudor, autorul acordă o justificată atenție și inscripțiilor (nume de persoană) zgîrțiate pe vase, înainte sau după ardere. Din cercetarea exhaustivă a acestora, rezultă că toate numele respective de meșteri-olari sau de proprietari sînt de factură romană și că asemenea vase au fost descoperite nu numai în orașe, ci și în așezări sălești, ceea ce indică receptivitatea populației rurale autohtone față de formele de cultură materială și spirituală romane, fenomen constatat și în alte provincii ale Imperiului.

Includerea în cuprinsul lucrării a unui capitol despre olăria dacică din epoca romană este binevenită și utilă, dată fiind importanța ei ca probă documentară directă pentru continuitatea populației dacice sub romani. Studiul tipologiei acestei ceramici și condițiile ei de asociere cu cea romană provincială, asupra căreia se stăruie pe mai multe pagini, prezintă un incontestabil interes, sub raportul proceselor etno-culturale petrecute în mediul rustic (în parte și în cel urban) al Olteniei ocupate de romani.

Dintre aspectele științifice-metodologice, asupra cărora specialiștii ar putea zăbovi cu unele observații, am sublinia câteva. Consistența și valabilitatea criteriilor de grupare a materialului ceramic în diferite categorii, tipuri, variante, forme etc. rămîn în multe privințe relative și subiective. Dealtfel, acestea variază adesea de la un autor la altul, fără a se putea vorbi (decît tot subiectiv) de superioritatea absolută a unui sistem de clasificare a ceramicii antice asupra altuia. Fiecare din ele are, firește, avantajele și dezavantajele sale. Prin aceasta nu vrem să spunem nicidecum că alte metode de clasificare a ceramicii romane sînt mai bune sau preferabile pentru ceramica din Oltenia romană (secolele II—III), ci numai să subliniem puțința reală de a discuta îmbunătățirea în însuși sistemul adoptat.

Derivarea unor forme de vase romane provinciale din forme corespunzătoare dacice

pre-romane poate rămîne deseori nesigură, contestabilă, știut fiind că multe forme din ceramica *generală* Latène au fost integrate în repertoriul ceramicii romane din provincii, de unde ele puteau veni gata formate în Dacia. De aceea, nouă ni se pare puțin verosimilă ipoteza că farfuria-tavă (p. 127, nr. 897) derivă sau se continuă din olăria dacică pre-romană, atîta vreme cît ea e general-romană, mai există și la greci, se găsește în mai multe zone europene în Latène, iar la daci nu se dovedește a fi prea frecventă. În fond, derivarea formelor ceramice, la orice autor, este supusă de regulă incertitudinii.

N-ar fi stricat dacă, pentru ilustrarea răspîndirii anumitor forme de vase locale sau de import, s-ar fi întocmit hărți separate sau tabele sinoptice.

Desigur că, în problema încadrării cronologice restrinse a unor forme ceramice locale există reale dificultăți și rămîn multe chestiuni de lămurit sau corectat în viitor, prin noi descoperiri arheologice bine date. Oricum, autorul a încercat și adesea a reușit, în funcție de posibilitățile documentare existente, să fixeze bune jaloane cronologice pe parcursul secolelor II și III „în viața” unor forme de vase romane (și dacice) din Oltenia.

Indiferent de aceste obiecțiuni ori de altele posibile, subliniem stăruitor că ne aflăm în fața unei lucrări de certă valoare științifică, prima monografie de acest gen referitoare la ceramica romană din Dacia. Bine orientată și documentată, conținînd un material bogat, clasificat și interpretat la nivel științific corespunzător, lucrarea aceasta, departe de a fi doar o tipologie arheologică, aduce prin tot conținutul ei o contribuție valoroasă la cunoașterea mai aprofundată a istoriei Olteniei în epoca romană (secolele II—III). Ea constituie în același timp o bază solidă, de la care vor trebui să pornească viitoarele lucrări similare, privind ceramica și evoluția ei din secolele următoare, în timpul și spațiul etnogenezei românești.

D. Prolase

PETAR PETROVIĆ, *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji* (Paleographie des inscriptions romaines en Mésie Supérieure), Belgrad, 1975 (Institut Archéologique, Monographies, vol. 14), 171 p., în 4°, 23 pl., 63 fig. (foto și desene)*.

* Cuprins: Prefață, p. 5; Introducere, p. 5; I. ANALIZA MORFOLOGICĂ A INSCRIPȚIILOR, p. 21—47, Tehnici de execuție, Categorii de inscripții; Inscripții pe cărămizi, pe ceramică, pe obiecte de metal, pe piatră; Leșonarea pietrei; II. CARACTERISTICI FORMALE ALE INSCRIPȚIILOR, p. 69—97, aranjamentul textului, formule, prescurtări, puncte de separație; III. CRITERII DE DA-

TARE, p. 99—124, aranjamentul textului, formule, prescurtări, ligaturi, puncte despărțitoare, forme de litere; scriptoria — atelierelle; IV. CATALOGUL INSCRIPȚIILOR DATE, p. 125—151 (64 piese epigrafice); harta schematică a Moesiei Superior cu localitățile unde s-au descoperit cele 64 epigrafe date, p. 152; Rezumat francez, p. 153—168; Index (opști registar), p. 169—171.